

ліквідованої влади, а мало за мету насильницьке встановлення влади обмеженої кількості осіб (Директорії) чи однієї особи (Головного Отамана). До речі, нагадаємо, що повалення діючого або цивільного режиму за допомогою військової сили, що здійснюється з метою встановлення влади військової хунти, влади інших цивільних осіб, що виступають проти безладдя, хаосу в країні, які неспроможна виправити чинна влада тощо і є державним переворотом [12].

Література:

1. Шатківський Б. Квітнева Подія - наша Велич // Батьківщина (Торонто). - 1993. - Лютий-березень - С. 8.
2. Юридична енциклопедія. - К., 1998. - Т. 1. - С. 463-464.
3. Павленко І. Відновлення Української Держави. - Буенос-Айрес, 1951. - С. 14.
4. Вислоцький І. Гетьман Павло Скоропадський. - Торонто, 1940. - С. 26; Революція на Україні по мемуарам белых. - М. - Л., 1990. - С. 131, 150.
5. Шаповал М. Гетьманщина і Директорія. - Нью-Йорк, 1958. - С. 49-50.
6. Там само. - С. 30.
7. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. - Скрантон, 1967. - Т. 1. -С. 20.
8. Коновалець Є. Причинки до історії Української революції. - Прага, 1927. - С. 13.
9. Винниченко В. Відродження нації. - Відень, 1921. - Т. III. - С. 158.
10. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 - грудень 1918. - Київ-Філадельфія, 1995. - С. 305, 308.
11. ЦДАВОВ України, ф. 1429, оп. 5, спр. 6, арк. 12.
12. Юридична енциклопедія. - К., 1998. - Т. 1. -С. 463-464.

П.П.Моціяка

Т.Г.Масарик і українська революція.1917-1918 рр.

Провідник чеського національного руху в роки 1-ої світової війни, майбутній перший президент Чехословацької Республіки, професор Томаш Масарик уперше приїхав до Києва 29 липня 1917 р. Це взагалі було його перше перебування на Україні. До Києва його привела необхідність встановлення контактів з чехами України та доля чехословацьких військових формувань, що тоді створювалися тут з колишніх військовополонених чехів і словаків. Вже наступного після приїзду дня він зустрічався з представниками чеської громади в Києві і, звичайно, виринуло й українське питання. На запитання, як він ставиться до українського руху, проф.Масарик навів аналогію зі Словаччиною по відношенню до Чехії [1]. Можна сказати, що ця аналогія була поверховою. Для неї не було ніяких підстав, бо між чесько-словацькими стосунками з одного боку і російсько-українськими з іншого - важко знайти історичний паралелізм.

Для того, щоб краще зрозуміти позицію Масарика стосовно українського питання, причому позицію, що зазнала еволюції, варто згадати, що ще 22 грудня 1916 р. в газеті "Русская воля" у своїй статті "Австрію треба знищити" він, зокрема, писав: "Я ніколи не визнавав якого-небудь політичного сепаратизму Малоросії, проте це вже внутрішнє російське питання, яке в даний момент нас не

стосується” [2].

Мало що змінилося в його поглядах і до початку осені 1917 р. Погляд на українську справу в зв'язку з розумінням Масариком права поневолених народів на самовизначення дає його інтерв'ю московській газеті “Утро России” 19 серпня 1917 р. Він, зокрема, говорив: “Стосовно українського питання я вважаю, що це є питанням місцевого самоуправління. Малороси, на моє переконання, мають спільного ворога в особі Німеччини... У книзі відомого німецького професора-економіста Яффе, яка недавно вийшла, під заголовком “Наші воєнні цілі” він говорить, що, якщо хтось хоче зруйнувати Росію, повинен захопити Україну. Так що, я думаю, в інтересах самих українців необхідна сильна Росія” [3]. Проте не слід забувати, що це говорилося ще до проголошення Центральною Радою 3-го Універсалу.

Відгукуючись на таку позицію Масарика, тодішня київська газета “Народна воля” на противагу йому вказує: “Така думка проф.Масарика була би зовсім правдива, якби Україна кінчалася над Збручем. Але край наш займає і частину Австрії і Мадьярщини... І тому українське питання є питання міжнародне, яке повинен вирішити міжнародний мирний конгрес” [4].

Тим часом Росія природньо розпадалася на свої національні складові частини. Сприяв цьому і більшовизм і не стільки через свою радикальну, власне демагогічну ідеологію в національному питанні (“самовизначення аж до відокремлення”), як внаслідок загальної дезорганізації державного апарату після перевороту у Петрограді. Цим значною мірою і пояснюється Масарикова політика нейтралітету чехословацького війська щодо внутрішніх російських суперечок, категорично проголошена ним у відомій заяві 15 листопада 1917 р. у Києві. Останній момент цієї заяви присвячено українській справі, а саме: “З вищенаведеної засади впливає наше цілком лояльне ставлення до українців і до Української Народної Республіки; висловом цього є приятельські зносини між нами і офіціальними представниками Республіки” [5]. Ця заява свідчить про факт політичного зв'язку чехословацького визвольного руху з щойно виниклою українською державою.

Мабуть ніде політичний реалізм проф.Масарика не проявлявся так яскраво, ніж в його тодішньому становищі, зважаючи на певні його зміни щодо України. Пояснює це його провідна політична лінія, непримиримо антинімецька і антиавстрійська, а тому неминуче антантофільська /з Росією включно/.

12 грудня 1917 р. у будинку Київського цирку проходив Мітинг поневолених народів. Головним виступаючим був Масарик. У промові він, зокрема, сказав: “Ми об'єднуємося, щоб боронити свої права проти відомого німецького “Дранг нах Остен”, який вже проковтнув полабських і прибалтійських слов'ян. Проти цього ми хочемо збудувати бар'єр із вільних народів, що починаючись від Балтійського моря, простягався б вздовж вільних і об'єднаних держав: Польщі, Чехословаччини, Румунії, Югославії і України” [6]. Така заява Масарика означає його фактичне визнання повної державної самостійності соборної України. На думку Масарика, в умовах, коли Росія розпадалася і переставала бути боєздатною, а натомість Україна організовувалася і могла стати осередком консолідаційного процесу в російському революційному хаосі, і, таким чином, і боєздатною проти центральних держав.

На пленарних зборах київської філії Чехословацької Національної Ради в середині грудня у своєму звіті про тогочасну політичну ситуацію Масарик звернув

увагу на значення України: “Наш корпус перебуває на українській території і тому є в нашому інтересі щоби ми були в якнайкращих відносинах з українцями...”, і далі: “наші офіційні зносини з Україною, з українським урядом, незважаючи на труднощі в деяких акціях та з деякими установами, є дуже добрі” [7].

Але позиція Масарика кардинально змінилася після 4-го Універсалу, коли Україна була вимушена підписати сепаратний мир з центральними державами. 14 лютого 1918 р. Масарик говорив: “Доки українці вбачали в центральних державах свого ворога, ми йшли з ними; але як тільки вони висловилися за Австрію, ми їм сказали, що мусимо розірвати наші стосунки з ними. Якщо хтось хоче миру і миру сепаратного, ми не можемо йти з ним” [8].

Зрозуміло, отже, чому в 4-му Універсалі Масарик вбачав початок політичного підпорядкування України Німеччині, чого він весь час побоювався, особливо після Брест-Литовського миру, що був фактичним ствердженням цих його передбачень. Отже, тепер політичні шляхи українського і чехословацького визволення мали діаметрально розійтись. Тому, 26 січня на другий день після виходу 4-го Універсалу, Масарик мав розмову з міністром закордонних справ Щульгіним, де наголосив: “Я сам особисто...не годен визнати самостійною Україну поза рамками Росії, як правно-політичну формацію...Розбивати Росію – є, на мій погляд, просто працювати для Пруссії” [9].

Окупація України більшовиками і їх вступ до Києва засвідчують, що Масарик в цей час дивився на українську справу по суті крізь призму російської великодержавності. Це ясно видно з його ставлення до більшовицької влади: “Я не боюся перемоги більшовиків. Чому? Тому що дальшу поведінку українського уряду я вважав шкідливою для нашої і слов'янської справи. З України стала б німецько-австрійська провінція. Большевики через те, що знову приєднали Україну до Росії, під цим оглядом, є ближчими до нашої мети. Цим я не висловлююся за систему російського большевизму: він є для нас так само чужий, як був чужий для нас царизм...” [10].

Наступ німецької армії прискорив евакуацію чеських легіонерів з України. Чехи покидали Україну і Росію, бо тут вже не було фронту проти німців. А 22 лютого і Масарик покинув Київ [11].

Таким чином, у Масарика були тоді сумніви щодо державної, а подекуди і національної самостійності України. Головними причинами цих сумнівів є такі: перша – національне відокремлення України – це новий розкол у слов'янстві; друга – це очевидне ослаблення великодержавної сили Росії, що він вважав небажаним; третя – самостійна Україна практично буде використана пангерманізмом для політичних планів Німеччини. Разом з тим можна говорити, що ці сумніви Масарика по суті одного й того ж порядку.

Важко не погодитися з дослідником життя і діяльності Томаша Масарика О.Бочковським, який так сказав щодо позиції Масарика в українському питанні: “Масарик на українську справу, як і на національну проблему в її конкретних проявах загалом, дивився зі становища свого філософського реалізму, себто, беручи до уваги і рахуючись лише з тим, що є, а не з тим, що мало би бути, чи є бажаним” [12]. Отже, еволюція поглядів Т.Масарика на українську революцію в 1917-1918 рр. є цілком зрозумілою і логічною на той момент.

Література:

1. Sillaba T. T.G.Masaryk a revoluce v Rusky. - Praha, 1959.- S. 136 .
2. Русская воля. - 1916. - 22 декабря .- С.1.
3. Утро России. - 1917. - 19 августа.- С.1.
4. Народна воля. - 1917. - 13 вересня.- С.1.
5. Бочковський О.І. Т.Г. Масарик. Національна проблема та українське питання.- Подєбради, 1930.- С.137-138.
6. Бочковський О.І. Т.Г. Масарик. Назв. праця.- С. 141; Sillaba T. T.G.Masaryk a revoluce v Rusky.- s.266 .
Бочковський О.І. Т.Г. Масарик. Назв. праця.- С. 147.
Там же.- С 148.
Там же.- С. 150.
Там же .- С. 186.
Sillaba T. T.G.Masaryk a revoluce v Rusky.- 1959.- S. 208.
Бочковський О.І. Життя і світогляд Т.Г.Масарика. Масарик про Україну.- Відень-Київ, 1921.-С. 15.

А.М. Боровик

Діяльність видавничого відділу Міністерства народної освіти по підготовці українських підручників за часів Центральної Ради

Серед найголовніших проблем українізації школи було створення підручників на національній основі. Саме вони були покликані сприяти відродженню українського мовного середовища, духовного суспільства в цілому і кожної особистості зокрема. Зміст шкільних навчальних дисциплін, що входив як обов'язковий мінімум до підручників, повинен був проростати на національному ґрунті і включати в себе опис національних традицій, обрядів, звичаїв.

Видання шкільних підручників набуло більш організованого характеру з січня 1918р., коли розпочав свою діяльність видавничий відділ Міністерства народної освіти. Його завданням була підготовка необхідних підручників та шкільного приладдя у вигляді карт, картин, схем та іншого навчального обладнання. Але наступ російських більшовицьких військ, що розпочався невдовзі на Київ, не дав змоги оперативно здійснити намічені плани. Лише в кінці березня - на початку квітня 1918р. відділ приступив до безпосереднього виконання своїх функцій.

Систематичний розгляд виробничих питань комісії видавничого відділу розпочали на початку квітня 1918р. Найбільш дієву роботу провели комісії по складанню підручників для нижчої початкової школи, з української мови, математична, природнича та правописна комісії. Зокрема комісія по складанню підручників для початкової школи своє перше засідання провела 9 квітня 1918р. До її складу входили працівники Міністерства народної освіти та провідні спеціалісти цієї справи: М.Сіماشкевич, С.Русова, М.Муколов, А.Музиченко, П.Басараб,